

Óegyiptomi motívumok egy keresztény apokrif szövegben: Józsefnek, az ácsnak a története

Szűcs Bernadett

A Józsefnek, az ácsnak a története című apokrif irat eredetijének keletkezése az i. sz. 5–6. századra tehető, nyelvezete pedig ógörög vagy szaidi kopt lehetett. A szöveg először az arab nyelvű fordításból vált ismertté (Wallin, 1727), melyet később Tischendorf, német protestáns teológus fordított le latinra (Tischendorf, 1876). A XIX. század második felében a szöveg további, töredékes verziói is ismertté váltak bohairi és szaidi kopt dialektusban (Lagarde, 1883; Robinson, 1896), mely kéziratok az alsó-egyiptomi Szent Makariosz kolostorból, illetve a felső-egyiptomi Szent Shenouda kolostorból kerültek elő. A magyar fordítás 1998-ban készült el (Jelenits (ford.), 1998) a Tischendorf-féle latin verzió alapján.

Két különböző kultúra és/vagy vallás találkozásakor mindig felmerül a kérdés, hogy azok miben és milyen mértékben képesek hatni egymásra. Tylor survival-elmélete (Tylor, 1871) szerint egy adott terület „benszülött” hagyományai és kulturális motívumai akkor is tovább tudnak élni, ha az eredetitől eltérő, idegen hatások válnak körülötte dominánssá. Amikor a kereszténység eljutott Egyiptomba és találkozott az ottani, már görög-római hatásokkal is átítatott óegyiptomi kultúrával számos, e kultúrából származó szimbólum (vö. a crux ansatát az óegyiptomi ḥꜥ jellel) és hagyomány (pl. az óegyiptomi temetkezési szokások bizonyos mértékű továbbélése) bekerült a kopt keresztény vallásba. Ezen elemek beillesztésével, és sok esetben párhuzamba állításával - pl. Ozirisz halála és újjászületése Krisztus halálával és feltámadásával -, bár alapvetően a kereszténység könnyebb terjesztése volt a cél, mégis, pont ez segítette néhány óegyiptomi tradíció és motívum konzerválását az új környezetben.

Előadásomban Józsefnek, az ácsnak a történetét fogom vizsgálni a survival-elemek kimutatásának céljából. A szöveggel korábban Siegfried Morenz német egyiptológus és vallástörténész foglalkozott behatóan, mely eredményeit Die Geschichte vom Joseph dem Zimmermann című könyvében publikálta 1951-ben. Ebben némely esetben említést tesz és feltételez óegyiptomi eredetű elemeket, de nem a teljesség igényével végezte el az ez irányban történő kutatást, következésképpen ahol indokolt, felhasználom eredményeit, ugyanakkor ki is egészítem azokat, továbbá bizonyos részeken összevetem a szöveget más apokrif és/vagy bibliai szöveghelyekkel. Bár az előadás középpontja a szövegelemzés lesz, a megfelelő kontextusba helyezés érdekében elengedhetetlen a szöveg kutatástörténetét, szerkezetét és jelentőségét röviden ismertetni, így ezekre is ki fogok térni.